

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԱՄՐՏՈՂՈՒ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Ամբողջու վանքը — աւելի ճիշդը Ամբողջու վանքը, որովհետև կառուցուած է Սուրբ Յովհաննէս կառուցեալի անունով — կը գտնուի Բաղէշ (Պիթիւի) քաղաքին մէջ, շատ գեղեցիկ դիրքի մը վրայ: Ունի սրևազարդ և զմբռնիւոր եկեղեցի մը, որ սեփագոյնն է քաղաքին և շրջակայ վայրերու եկեղեցիներուն (Հմմտ. Հ. Ն. Սարգիսեան, Տեղագրութիւնք, Վեներիկ, 1864, էջ 242):

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Բաղէշի առաջնորդները Ամբողջու վանքին մէջ կը նստէին ժամանակ մը, ետքէն Առաջնորդարանը տեղափոխուեցաւ քաղաքին կարմրակ Ս. Նշան Եկեղեցին: Ամբողջու վանքը եղաւ մին շայտատանի այն վանքերէն, որոնք բարձրագոյն ուսմանց կեդրոն դարձան և պատուուցեան «Համալսարան» կոչուով: Այս վանքին մէջ երեք դար շարունակ ծաղկեցաւ Հայ Եկեղեցույ վարդապետական սուլազանք, հուշակաւոր վարդապետներու ձեռքին մէջ, որոնք առաւելագոյն կենդանի բարբառով Աւետարանի կենսատու պատգամները հնչեցուցին Հայաստանեայց Եկեղեցու բեմերէն: Այդ նշանաւոր վարդապետներու յաջորդութիւնը ահաւասիկ:

1. — Դանիել Վ. ձգնուոր, որ մին է Եռամեծ Գրիգոր Տաթեւացիի (Ֆ 1410) աշակերտներէն և կը նկատուի Ամբողջու վանքին վարդապետական գաւազանին ղուխը: Իրեն կը յաջորդէ իր աշակերտը

2. — Յովհաննէս Վ. Համեհնցի, կոչուած «Հրեղէն լեզու» (Գաւազանագիրք, Լուսարարեան, էջ 88): Յովհաննէս Վ. Համեհնցիի աշակերտներէն կը յիշուին Քորոս վարդապետ և Գրիգոր Վ. Արճիշեցի, մականուն Ջորթան: Համեհնցի կը վախճանի 1497ին: Իրեն կը յաջորդէ

3. — Գրիգոր Վ. Արճիտցի, Ջորթան: Դարերեցեցիի համաձայն Ջորթանէն է որ կը սերին ամբողջ արեւելեան վարդապետ-

ները (էջ 441). այսինքն արեւելեան Հայաստանի վարդապետական գաւազանին ղուխը կը կենայ Ջորթանի անունը. իսկ արեւմտեան ճիւղը կը ղխաւորէ Քորոս Վ. Տարօնեցին: Ջորթանի կը յաջորդէ իր աշակերտը

4. — Ներսէս Վ. Մասաղ, որմէ գաւազանը կը ստանայ իր համանուն աշակերտը,

5. — Ներսէս Վ. Բողիեցի. — Սա 1567 թուին կը յիշուի իրբև առաջնորդ Բաղէշի խնդրակատար Ս. Աստուածածնի վանքին, ուր և թաղուած է ըստ Դաւիթ Բաղիշեցիի (Քոնիան, Յ. Ձեռ. Պալիկ Վրդ. Վարդաշապատ, 1898, էջ 99): Իր աշակերտներէն ծանօթ են չորս հոգի. Ներսէս Վ. Ամկեցի՝ Բորիկ, Հէրապետ Վարդապետ, Դաւիթ Վարդապետ, և Յովհաննէս Վարդապետ (Քորոս Աղբար, Բ. էջ 257): Աստեցիէ իրեն յաջորդած է դարձեալ համանուն մը

6. — Ներսէս Վ. Ամկեցի, մականուն Բորիկ, կոչուած նաև Հետեւակ: Երկու մակդիրներն ալ կ'երեւի թէ կը ծագին Ներսէս Ամկեցիի քաղցու կերպէն (Հմմտ. Գր. Դարանաղեցի, Ժամանակագրութիւն, էջ 371): Յիշատակագիր մը զինք կ'որակէ սբանիտուն եւ քաջ բարունակապետ (Ք. Աղբար, Բ. 257): Այս ալ իրբև խնդրակատարի առաջնորդ կը յիշատակուի 1575 թուին, որ իր մահուան տարին եղաւ: Ամկեցիի աշակերտներէն յիշուած են Յովհաննէս Վ. Ոստանցի, Աղարիա Ծանկերտցի, այն է Ջուղայեցի (Առ. Դաւր. էջ 441), Ջազ Վրդ. Վանեցի, Յովհաննէս Վ. Բաղիշեցի (Յովիկ), Սիմէոն Վ. Ծնորհալի, և Մարտիրոս Վրդ. մականուն Արահու (Գր. Դար. էջ 371-373): Ներսէս Ամկեցիին կը յաջորդէ

7. — Յովհաննէս Վ. Ոսթանցի, կոչուած նաև, իր ծնած գիւղին անունով, Վառնիշատցի, մականուն Բրդուտ, Բրդուտ թեց կամ Բրդուտեց (Հմմտ. Հ. Ն. Ակինեան, Հանդ. Ամս. 1937, էջ 210-215): Իրեն աշակերտած են Սիմէոն Վ. Ապարանցի, Բարսեղ Վ. Գաւառցի, և Ներսէս Վ. Բաղիշեցի: Յովհաննէս Վ. Ոստանցի կը վախճանի 1589ին, և իրեն կը յաջորդէ

8. — Բարսեղ Վ. Գաւառցի կամ Բաղիեցի (Ֆ 1615), որ վերաշինեց Ամբողջ-

լու վանքը, և վայելչացուց հին դասա-
տունը: Բարսեղ Սուրբ Գրոց ուսումնասի-
րութենէն զատ հետամուտ եղաւ իմաստա-
սիրական ուսմանց ճիւղն ալ մշակելու, և
ինքնաշխատութեամբ և ազօթքով յաջո-
ղեցաւ խելամուտ ըլլալ արտաքին գրոց,
այսինքն Արիստոտէլի, Պորփիրիի, Իսաիթ
Անյաղթի, և այլն երկերուն: Ինքը պատ-
ճառ եղաւ որ Սահմանաց Գիրքը, Պորփի-
րը, Ստորագութիւնքը և Պէրիարմէնիաօրը
զարձեակ կիրարկուին հայ վանքերու մէջ
իրբէ դասագիրքեր: Բարսեղի աշակերտ-
ներէն նշանաւոր եղան Յովհաննէս Բաղի-
շեցի՝ Բուժիկ, Ներսէս Մոկացի, մականունն
Բեղլու, տոհմանուն Մահուկենց (էջմիա-
ծին, 1944, շ. 10-12, էջ 32-35), Յով-
սէփ Մոկացի կամ Ողմեցի, և Հայրապետ
Մոկացի (Առ. Դարբ, էջ 394), Իրենց յա-
ջողոցն առաջինը:

9. — Յովհաննէս Վ. Բաղիեցիի, մա-
կանուն Բուժիկ, որուն աշակերտեցաւ և
յաջորդեց

10. — Խաչատուր Վ. Բաղիեցիի, իր ա-
շակերտն որակուած ասնյաղթ պոետոսն,
և փիլիսոփոսն Հայոց (Ե. Լ., Ծ. Զեռ.
Վասպ. էջ 27), Սա վասնանեցաւ 1662ին,
իրեն յաջորդ թողլով իր մեծահռչակ աշա-
կերտը,

11. — Վարդան Վ. Բաղիեցիի (* 1705),
որդի Նզիայի և Ղարիպի: Վարդան հիմնո-
վին վերաշինեց վանքը և եկեղեցին (Կո-
լոտ, էջ 144-5): Ան մեծ զարկ տուաւ
Ամրոտլուի Դպրանոցին. կարգաւորեց վան-
քին մատենադարանը, յատկապէս հրաւի-
րելով վանեցի Սահակ Դպիրը, հինցած,
մաշած գրքերու նորագումին համար: Վար-
դան վարդապետ հասցուց անուանի աշա-
կերտներ, ինչպէս, Գրիգոր Վ. Շիրուան-
ցի, ապա պատրիարք Երուսաղէմի, ծա-
նօթ Շղթալակիր մակղիբով (* 1749). Յով-
հաննէս Վրդ., ապա պատրիարք Կ. Պոլ-
սոյ, կողուած Կոլոտ (* 1741), որուն վրայ
պատմագրական և բանասիրական ուսում-
նասիրութիւն մը գրեց Բարգէն Մ. Վ. Կիւ-
լէսէրեան (Վիեննա, 1904, էջ 226). և Աբ-
րահամ Վ. Պոշաբեցի, ապա կաթողիկոս
Ս. էջմիածնի (* 1734),

Վարդանի մահով զժախտաբար մա-
հացաւ Ամրոտլու գաւառտունն ալ: Ըստ Օր-
մանեանի այս յաջորդութիւնը խնդիրներու

տեղի տուաւ և ներքին զժտութեանց պատ-
ճառ եղաւ, որով երկու ընտրիւագոյն ա-
շակերտներ, Գրիգոր և Յովհաննէս, ստիպ-
ուեցան իրենց սիրեցեալ համալսարանը
թողուլը (Ազգպ. էջ 2791): Զէ յիշուած
թէ ով եղաւ Վարդանի յաջորդը:

ՄՇԱԿՈՂԹՈՒՅԻՆ. — Տեսնեք սորէն
զպրոցական այն փայլուն ճորձունէութիւնը
որ Ամրոտլու վանքին փառքը կը կազմէ:
Կրթական այսպիսի միջավայրի մը մէջ ան-
շուշտ գրչագրական աշխատանքներն ալ
պիտի զաջաւիորուէին: Այս մասին թէ և ա-
ռատ չէ մեր ունեցած նոսաղքը, բայց կը
բաւէ ցուցնելու թէ հայ գրի մշակիները հոս
ալ տքնած են երկար ժամանակ: Դրտելի
է որ այդ գրիչներու մեծագոյն մասը ապ-
րած են փէ. զարու Բ. Կիսուն, երբ շնոր-
հիւ Բաղիշեցի Վարդան Վարդապետին, Ա-
մրոտլուն կը բոլորէ իր պատմութեան
ամենէն շուշուղուն շրջանը:

Ա. — Պողոս Աբեղայ Գրիչ, (1455). —
Որդի Մխիթարի և Սիրմայի, աշակերտ Զա-
գար Բաբունապետի. օրինակած է Աւեսա-
րան մը. — Նոտարք, էջ 177-8:

Բ. — Յովհաննէս Աբեղայ Գրիչ (1574).
— Կ'օրինակէ Աւեսարան մը, Յովհաննէս
Վարդապետի համար, որ ըստ Ակինեանի
հաւանութեն Բրգութեանց է. — Հանդ. Ամս.
1937, էջ 210:

Գ. — Բարսեղ Վ. Գաւառցի (1598-մ.
1615). — Օրինակած է,

1. — Մեկն. Գործոց Առաքելոց, 1598
ին. — Հանդ. Ամս. 1937, էջ 212:

2. — Մեկն. Մատթի Ն. Շնորհաւույ, 1604ին.
— Հանդ. Ամս. 1937, էջ 212:

Դ. — Վարդան Քահանայ Գրիչ (1617).
— Օրինակած է Պասնաւոց Գիրք մը, զա-
նազան հեղինակներու. — Կար. 1611:

Ե. — Գրիգոր Երէջ Գրիչ (1644-1659),
աշակերտ Տէր Սահակի, Ամիրտոլայ վան-
քին մէջ օրինակած է,

1. — Վարժ Հարանց, 1644ին, Բաղի-
շեցի Մեսրոպ Վարդապետին համար. —
Տաշ. Թ. 66:

2. — Ասուածաւուճ մը մասամբ գրած
եւ վերանորոգած է 1659ին. — Ե. Լ.,
Վասպ. էջ 26:

Զ. — Յովհաննէս Սարկաւազ (1656),
որդի Ռանէպի և Նիսպի, նորոգած է՝ 1283
ին գրուած հաւաքածոյ մը. — Տաշ. էջ 1039:

ԵՐԱԺՇՏՆԳԻԹԵԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԻՋԻՆ ԴԱՐ

Գ Լ Ո Ւ Ե Գ .

J. P. Rameau. — Երաժշտական հին ընտանիքէ մը սերած այս հանճարը (իր հայրը երգէհոնահար մըն էր, և իրեն պըզտիկ տարիքէն դասեր սկսաւ տալ) իր ժամանակին ֆրանսական երաժշտութեան ամենէն կարկառուն զէմքը եղաւ, Եւրոպայի մէջ ալ համարւի տիրացաւ, իբր երգէհոնահար, մեծ տեսարան (առաջին գիթակամ տեսարանական զիրքերը բրած է) և opéra-ներու հեղինակ: Rameau ֆրանսական լուրջ

opéra-ի վերջին ներկայացուցիչն է: Անոր գործերը կը յատկանշուին իրենց ժամանակին բազմաժամուրդ ունեցած բարձր և ճոխ օրքէթրասիօնով: Rameau-ի ժամանակ է որ Իտալիոյ մէջ ծագում առած երաժշտական թեթեւ սեռ մը opéra-comique-ը ներխուժեց նաև Ֆրանսա: Թէև Rameau և իրեն հետևողները մեծ ջանքեր թափեցին վերոյիշեալ սեռին յաջողութիւնը խափառելու համար, բայց իրուր: Իտալացի երաժիշտի մը՝ Pergolèse-ի «La serra Padrona» opéra-bouffia-ն փոթորիկի մը պէս տարածուեցաւ ամէն տեղ: Իսկ շատ ծափահարուեցաւ Բարիզի մէջ: Ասկէ վերջ ժ.Ը. զարը ամբողջութեամբ Ֆրանսայի համար opéra-comique-ի տիրապետութեան շրջանն է: Այս սեռին բազմաթիւ մշակողներէն յիշատակութեան արժանի են Monsigny, Grétry, Deloyrae: Միջակ հեղինակներ բոլորն ալ, որոնք կը յատկանշուին իրենց ճշգրիտ, մաքուր, յստակ, աշխոյժ, թեթեւ ճճով: Իտալիոյ մէջ Gluck-է վերջ Pergolèse-ի Paelello-ի Saliéri-ի (միջակութիւններ) opéra-bouffia-ները մեծ յաջողութիւն ունեցան: Բայց իտալական opéra-ն նորէն զգրմանացիկի մը պէտք ունէր՝ Mozart-ի, աւանդապաշտութիւններէն, խրթնութիւններէն, և անխմատ virtuose-ութիւններէն մաքրուելու համար:

Mozart — որուն մասին շատ պիտի ծանրանանք ապագային — opéra-ի պատմութեան մէջ կը յիշուի իր «Les Noces de Figaro», «Don Jouan», «La Flute enchantée» գլուխ-գործոցներով: Ան իտալական աշխոյժ, զուտրթ ոգիին և ոճին միացուց գերմանական խտտութիւնը, ներշնչումին՝ երաժշտական գիտութիւնը, melodie-ին harmonie-ն հակակէտը, recitative-ին նուագախումբը: Mozart միակ հեղինակներէն է որուն գործերուն մէջ բառերը և երաժշտութիւնը ներդաշնակ ամբողջութիւն մը կը կազմեն:

Mozart-ի ժամանակակից է իտալացի Ceniarosa երաժիշտը, հարազատ իտալացի մը իր opéra-bouffia-ներով, և bela-canto-ի ոգիով:

Իսկ oratorio-ն՝ որ Hændel-էն վերջ իրեն չափ մեծ մէկու մը կողմէ չմշակուեցաւ բնաւ՝ հիմա կ'անցնի նոյնքան մեծի մը ձեռքը՝ Haydn-ի: Oratorio-ի պատմութեան

է. — Վարդան Վ. Բաղիշեցի (Ֆ 1705). — Հին Ասուածաւունջ մը նորոգած է 1659 ին, սրբաբանից տաժամամբո. — Վասպ. էջ 26:

Ը. — Պողոս Երէց Գաւառցի Գրիչ (1672). — Աշակերտ Բաղիշեցի Վարդան Վարդապետի: Իր ուսուցչին համար 1672ին օրինակած է Պատմագրոց Ժողովածու մը. — Ագաթ. Տիգ. Ժդ. 8:

Թ. — Սահակ Դպիր Վանեցի, Ծաղկող (1674). — Ծաղկած է մագաղաթեայ Աւեսարան մը, գրուած Յովհաննէս Քահանայի ձեռքով: Բաղիշեցի Վարդան Վարդապետի յանձնարարութեամբ Ամբոտու վանքին մէջ ծաղկած է շատ մը գիրքեր, և նորոգած է եօթնասուն ութ հատորներ, հն թնակելով մէկ տարի և հինգ ամիս. — Վասպ. էջ 944:

Ճ. — Յակոբ Երէց Գրիչ (1689). — Օրինակած է,

- 1. — Պատմ. Մասբոսի Ուռնայեցւոյ, և
- 2. — Պատմ. Թովմայի Ամբուսեցւոյ, այժմ երկուքը մէկ կազմի տակ, յիշմիածին. — Կար. թ. 1651:

ՃԱ. — Արարհամ Դպիր (1697). — Օրինակած է Մեկն. Մասբոսի Գր. Տաթեւացւոյ. — Գեղարքունի, էջ 406 (73բ):

Ն. Վ. ԵՈՒՎԱԿԱՆ